

Over de ouderdom en dementie

Poëzie

door Klaas de Jong Ozn

Anton Korteweg (1944) is een wat aparte verschijning op het veld van de Nederlandse dichtkunst. Opgeleid als Neerlandicus, was hij van 1979 tot 2009 directeur van het Letterkundig Museum in Den Haag. Daar heeft hij zich zeer verdienstelijk gemaakt voor de Nederlandse letterkunde door een groot aantal archieven van schrijvers en dichters te verzamelen, voor verdwijnen te behoeden en toegankelijk te maken voor onderzoek. En ook de belangrijkste ervan tentoon te stellen. Ik denk aan manuscripten van klassiek werk als *De Avonden* van Reve en het gedicht *Ik kwam naar Bommel om de brug te zien* van Nijhoff.

Zo iemand, die zoveel poëzie ziet en er vaak zake-lijk mee bezig is, gaat dan ook nog dichten. Hij publiceerde tot nu toe acht bundels. Onlangs weer een nieuwe: *Ouderen zijn het gelukkigst*. Korteweg dicht op een toch wel geheel eigen manier. Hij onttrekt zich aan de mode van de tijd, met name van die hermetische dichters die de taal zo centraal stellen dat het van de lezer niet wordt gevraagd voor zichzelf een betekenis te formuleren van wat hij gelezen heeft. Korteweg dicht op een inzichtelijke, begrijpelijke manier over wat hij waarneemt. Waarbij wel moet worden gezegd dat veel daarvan autobiografisch lijkt, maar in feite los daarvan wordt gebruikt om de gevoelens van de dichter weer te geven, zonder die werkelijkheid zelf te zijn. Een voorbeeld:

Lekker makkelijk

*Je hoeft allen maar te zorgen
dat die lieve ander in huis
graag stil en ongedwongen
het wittebrood altijd wit houdt.*

*Houdt die van roggebrood
Lees zwart in plaats van wit dan.*

Het lijkt makkelijk, maar naarmate je het vaker leest, ga je twijfelen. Vaak worden allerlei, meestal kleine, zaken uit het leven van de dichter aan de orde gesteld. Korteweg heeft in zijn oeuvre zijn weg door het leven gevolgd, en in deze bundel komt hij bij de ouderdom. Hij haakt aan bij de indeling van een mensenleven die dr H.C. Rümke heeft beschreven in *Levenstijdperken van een mens*. Korteweg constateert aan de hand daarvan dat hij als 65-jarige is aangekomen bij het praeseni-um, de leeftijd volgend op de viriliteit en die vooraf

gaat aan de ouderdom. Hij dicht:

*Soms help ik mijn vrienden met Rümke
als die het zo druk druk hebben.
Alleen als je, zestig voorbij,
het rustiger aan gaat doen,
kan een rijpe ouderdom volgen.
(...)
Gedraag je, lees Rümke, buit mee,
Ga je wandelen, zet dan een hoed op
Die je voor elke vrouw afneemt.*

Kwam Korteweg uit een vroeger streng hervormd milieu (hij noemt het nu 'hervormd op grote wielen'), van de opvattingen in die kring is weinig meer in het werk terug te vinden, behalve dan in sommige 'staten-bijbel-uitdrukkingen'. De poëzie is licht-romantisch, nostalgisch en af en toe nogal ironisch. Soms vond ik haar wel eens wat te simpel, oppervlakkig ook, meer treffend dan ontroerend.

De dichter berust in de dood..., de rest is stilte.

Maar ook:

*Van wie het leven niet liefheeft,
liggen de laatste woorden
te dicht bij de vorige.*

Alles gelezen hebbende ging ik, ondanks die oppervlakkigheden hier en daar, toch steeds meer beseffen dat de dichter minder luchthartig is dan zijn poëzie soms lijkt te zijn.

Dementie

Gaat de bundel van Anton Korteweg over ouderdom in het algemeen en de zijne in het bijzonder, de veel jongere Pater Swanborn (1963) dicht over een ziekte die ouderen nogal eens treft: dementie. Ook weer heel persoonlijk en dichtbij. In 37 gedichten beschrijft hij de dementie van zijn moeder Lolkje, aan wie hij zijn tweede dichtbundel opdraagt: *Tot ook ik verwaai*. Swanborn is literair medewerker van *de Volkskrant*.

Ieder die wel eens heeft meegemaakt dat iemand door dementie werd getroffen, weet dat het gaat om een langzaam (maar zekere) verwijdering, sterven ten slotte.

Verhaal

*Naar binnen gekeerd, steeds meer,
spreekt haar gezicht. Mondhoeken lachen,
wenkbrauwen dansen en ook haar huid*

vertelt een verhaal dat niemand verstaat.

*Wie ben ik om te zeggen dat leven
gelijk staat aan woorden, aan tekens
die zich laten schrijven, anders dan
in lucht door haar en mij geademd?*

Aan de hand van allerlei belevenissen probeert Peter Swamborn te beschrijven wat hij waarneemt bij zijn moeder, wat en hoe hij het ervaart: de stadia van het proces van dementeren. Zijn steeds meer afwezige moeder, die dwars is, zijn eigen onzekerheid, zijn angst ('die graag verhuult hoe liefde groeit'). Het vergeten: het verslag van een wandeling die hij met haar maakt: 'naar buiten, zegt ze, ja graag even een stukje lopen.' En wanneer ze dan terug zijn, ze weer binnen is, zegt ze: 'ik zou zo graag even naar buiten.'

Wanneer de dood van de moeder lijkt te naderen, dicht Swamborn daarover:

*Familie houdt beraad. Het kan maar vast
gedaan zijn. Straks is altijd onverwacht
en wie weet wat er dan verder nog.*

*Maar in de tuin staat een bed, een vrouw
in zon geborgen. Ze neuriet een lied, eet,
drinkt en weet niet, ze is al half begraven.*

Peter Swamborn schrijft indringend en (gelukkig) niet larmoyant, wat nogal eens dreigt in dit soort werk. Ook verdwijnt de poëtische spanning soms in de beschrijving van feitelijkheden. Het wordt af en toe, begrijpelijk, ook heel persoonlijk:

*Zij traant, ik troost. Met gesloten ogen
kijkt ze door mij heen, grijpt een hand
een schuift als een ring de herinnering*

*om mijn hart. Een geest verdampst,
stolt en neemt genoeg met een ander
lichaam tijdelijk tot ook ik verwaai.*

Deze bundel zal velen aanspreken, met name zij die hetzelfde hebben meegemaakt als Peter Swamborn.

● *Ouderen zijn het gelukkigst*. Anton Korteweg. Meulenhoff, 17,95 euro,

● *Tot ook ik verwaai*. Peter Swamborn. Podium, 14,95 euro

